

Ladislav Grad

Boj pri Jančah nad Litijo

(Iz spominov)

Ko je naša 3. četa III. bataljona II. grupe narasla skoraj na število dveh čet, jo je Zdravko (Zvonko Trpin) preimenoval v polbataljon. Komandir prve skupine je ostal Zdravko, drugo, v kateri sem bil tudi jaz, pa je izročil Šiški. Nato smo se za dva dni ločili, na večer 18. maja se zopet sešli in odšli na Polico, kjer nas je čakala vsa grupa. Na mesto smo prišli šele zjutraj, toda dolgo nismo mogli počivati, ker se je še isto dopoldne grupa reorganizirala in je nastalo 5 bataljonov. Iz našega polbataljona sta nastala z izpolnitvijo dva samostojna bataljona, tako da je bil komandant enega Zdravko, drugega pa Šiška. Jaz sem ostal pri Šiški, komandir čete je postal Brane, vodnik pa partizan »Tank«. Po tej reorganizaciji smo šli počivat, ker nas je čakal zvečer naporen marš. Bil je napovedan odhod na Štajersko. Razdelili so nam še suho hrano, konzerve, municijo, nato je bil pregled obleke in orožja in tako je med pripravami nastopil večer. Tik pred odhodom je bil zbor vse grupe, na katerem nam je Dušan Kveder-Tomaž pojasnil namen pohoda, kakor tudi težave, ki jih bo treba premagovati, in dolžnosti, katere nas čakajo. Po zboru je bilo kako uro prosto, da smo se pripravili, zapeli še nekaj pesmi in se pogovarjali o pohodu, ki je bil pred nami. Slišali smo, kako so Nemci povsem drugačni kakor Italijani, da imajo čisto male mitraljeze, ki ga ima skoraj vsak vojak. Torej naš čaka tam čisto drugačno delo. Vendar smo zaupali v komandanta in komisarja in zaupali sami vase, da se bomo znali izviti iz še tako kritičnega položaja, saj smo se v teh mesecih dobro spoznali in navadili drug na drugega.

V prvem mraku 19. maja je kolona 5 bataljonov krenila v smeri nemške meje. Pred odhodom so nas obiskali še bližnji terenski delavci in nas pristrčno pozdravljali, želeč nam sreče in uspeha in vse je tako kazalo, kot da se pred osvoboditvijo ne bomo več videli, kajti za naše pojme je bila Štajerska zelo daleč in pričakovali smo, da se bo vojna kmalu končala.

Ker nas je bilo precej in da bi lahko hitreje potovali, je vsa grupa z močnimi predhodnicami krenila na pot v dveh etapah. Prvi del marša je bil zelo naporen. Spuščali smo se povprek strmo v doline, že naslednji trenutek pa se vzpenjali na strme bregove. Najprej smo hiteli, nato se nabili v čakajoči vrsti, nato zopet hiteli, da ujamemo kolono. Sploh so bili taki pohodi večje skupine skrajno naporni, ena najnapornejših stvari v partizanih, zlasti kadar je šla kolona mimo dobrih cest čez drn in strn. To se je zlasti pokazalo na premikih po raztresenih globačah. Dokler se je kolona pomikala po ravnini, je bilo vse v redu, ko pa se je pred kolono pojavil še tako majhen, toda strm breg, so se pričele težave, posebno če je bila za tem bregom ravnina. V takih primerih je potekal marš nekako takole:

Tisti, ki so bili na čelu kolone, so se prvi pričeli vzpenjati v breg, pri tem so hodili seveda počasneje, kot na ravnem. Vsi ostali so po ravnini šli z isto hitrostjo in tako se je pričela kolona nabijati, dokler se vsi čakajoči tovariši niso morali ustaviti. Bolj ko je bil kdo zadaj, dalj je moral čakati. Čim daljša je bila kolona, tem težji je bil pohod. Kajti ko so prvi tovariši prišli na vrh strmine, so z normalno hitrostjo nadaljevali pot, vsi ostali pa so v počasnejšem tempu premagovali strmino, tako da je postala kolona na zgornji ravnini pošteno raztegnjena. Da se to ni zgodilo, so morali torej vsi ostali pohiteti, da so prišli v normalno razdaljo. Za vsakega naslednjega v vrsti je to pomenilo občutno večjo razdaljo in zadnji v koloni je moral preteči kar pošten del poti, da je dohajal, oziroma ujel kolono. In tu se je pričelo gorje. Čim dalj si čakal pod hribom, tem več si moral preteči po hribu in to ni bilo enkrat, ampak nešteto krat — najprej si moral pošteno čakati, potem pa teči in komaj si kolono ujel, zopet čakati. Zato so celonočni pohodi terjali velike napore in treba je bilo mnogo potrpeti, da nisi postal malodušen. Tako je bilo velikokrat in tudi to noč, dokler nismo prišli na glavno cesto Besnica—Litija in po njej že proti jutru hiteli v notranjost »Nemškega rajha«. Kdaj smo prekoračili mejo, tega borci nismo vedeli. Ko se je pričelo svetlikati, smo prišli mimo neke male kmetije, tu pa smo zavili z glavne ceste na stransko pot naravnost proti severu in ko je prišla že vsa grupa z glavne ceste, je padlo povelje: počitek! Po celonočnem pohodu smo bili izmučeni in si zadovoljni oddahnili. Nek tovariš si je prižgal cigareto. V tem trenutku je pritekel Franc Rozman-Stane in ostro prepevedal prižiganje cigaret. Po krajšem počitku smo krenili naprej, čimdalje močnejša dnevna svetloba nam je narekovala, da moramo čimprej v gozd. In res smo že pri belem dnevu krenili v breg, ki je bil pred nami. Toda gozd, v katerega smo zavili, je bil kot nalašč silno redek in porasel z gosto reso. Ko smo se za silo utaborili in razgledali, smo videli, da smo bili zelo blizu prežganjske cerkve, kjer so imeli Nemci postojanko. Od njih nas je ločila le ozka dolina, vendar so bili Nemci po legi više od nas in bi po nas prav lahko pošteno udarili, če bi nas pričeli obstreljevati. Zato je bila potrebna stroga tišina brez premikanja in vsak je moral ostati na mestu, kamor je legel ali sedel. Nobenega premikanja, nobenih sprehodov. Ni minulo dosti, ko smo že zagledali okoli cerkve precej Nemcev. Hodili so okrog cerkve in se razgledovali, medtem ko smo mi spremljali vsak njihov gib. (Takrat še nismo slutili, da smo že izdani.) Malo treme je bilo ob tem prizoru med nami, ko smo pred seboj gledali postavno in kruto vojsko. Mislim, da je večina nas takrat prvič videla nemškega vojaka, toda vsi smo živeli pod vtisom govoric, da nemškega vojaka spremlja groza in strah, kjerkoli se pojavi. Zdelo se je, da je nemški vojak nepremagljiv, saj so že skoraj vsi narodi Evrope ječali pod njihovim škornjem. Zato nam je bilo ob pogledu nanje tesno pri srcu. Na naši strani večina mladi fantje, stari največ 17 in 23 let, na drugi strani izkušena vojska, ki je pregazila Evropo od Pariza pa skoraj do Moskve. Na naši strani vajenci, hlapci, kmetje, delavci, obrtniki, vsi do nedavna neuki orožja, brez izobraženih oficirjev (komandant Šiška delavec, Zdravko strojno-ključavničarski vajenec, Simon dimnikar, Risto kmečki fant; to so bili komandantje. Edino Stane in Tomaž sta si kot španska borca v španski vojni pridobila vojno znanje), na drugi strani pa do potankosti naštudiran vojni stroj, ki si je svoje znanje pridobil razen v akademijah, kasarniških vežbah, todi v svojih bliskovitih napadih na male narode. Ti napadi so bili šola za nemško vojsko, veliki manevri, v katerih se je do potankosti ugotavljalo efekte (moralne in materialne) in nji-

hovo povečanje, če ima na primer vojak pri jurišu rokave zavihane, njegov uničujoč videz, če ima za škornji vtaknjeno ročno bombo z lesenim držajem, kakšno je ob najraznovrstnejših prilikah delovanje in dejstvo mitraljezov, brzostrelk itd. In to se je dogajalo že takrat, ko večina nas, ki smo tedaj z mešanimi občutki pričakovali neizbežnega spopada, še sploh ni poznala vojnih grozot niti orožja in njegove uporabe.

Kakšen bo izid prve bitke? Nemci imajo premoč v številu vojaštva in v orožju, to je včasih odločilno, toda mi imamo premoč v ideološki vzgoji, v ljubezni do domovine. Pa sedaj ni časa za razmišljanje. Nemci tam preko že nekaj kažejo proti nam in se posvetujejo. Na naši strani je vse tiho. Zasede so se splazile na dominantne točke, ostali pa mirujemo in dremujemo. Mogoče bomo pričakali večera in se ponoči premaknili na boljše položaje. Toda ura se upira in ne mineva tako hitro, kot si mi vsi želimo. Okoli desete ure se oglasijo rezki rafali naših strojnic na našem začelju in tudi druge vrste orožja slišimo. Vse to traja le kratek čas, nato pa vse utihne. V naslednjih trenutkih že izvemo, da je nemška patrolja naletela na našo zasedo. Mitraljezec Matiček je Nemce presenetil in ubil enega z rafalom. Toda tudi oni so se znašli in eden je zadel Matička v oko (ostal je živ, toda slep). Ostali naši so jurišali na preostale Nemce in enega celo ujeli. Ko je komandant Stane videl, da so nas odkrili, je ukazal takojšen odhod v smeri Janč. Vedel je, da če hočemo sprejeti borbo, jo moramo vsekakor na ugodnejših položajih. Zato smo takoj krenili po tistem redkem gozdu in se čisto mirno umaknili, kajti s Prežganja nas niso nadlegovali. Ko sem prišel nazaj na kolovoz, sem zagledal v dolini ujetega Nemca. Bil je še mlad, lep človek, ter je bil popolnoma miren. Tovariši, ki so stali okrog njega, so ogledovali njegovo puško. Nedaleč vstran sem zagledal sedeti na tleh mitraljezca Matička, ki je bil že obvezan. Seveda ni bilo zadosti časa za ogledovanje, kajti morali smo hitro naprej. Sedaj se nismo več posebno skrivali, ker so nas itak že opazili, morali smo pa tudi hiteti na primernejše položaje. Pred bataljonom je hitela močna bojna patrolja. Pri vsaki hiši ob poti se je patrolja ustavila in naročila domačim, naj takoj zaprejo polkna, da civilisti, katerih zadržanja nismo mogli poznati, ne bi imeli prilike šteti našega orožja in ljudi. Takoj za patroljo smo hiteli ostali po dva in dva v sončnem dnevu in vročini proti bližnjim vrhovom. Popoldne okoli treh, ko je grupa že dosegla vznožje Janč, je priletela »štorklja« (izvidniško letalo-dvokrilnik) in dolgo krožila nad nami. Ponekod se je spustila na 40—50 metrov nizko in z lahkoto bi jo bili sestrelili, da ni bila zapovedana stroga konspiracija. Dobro uro nas je izvidnik preletaval in ves čas smo mirovali. Ko je letalo končno odletelo, smo krenili naprej proti vrhu hribovja, ki se je dvigal južno od Janč. Okrog 5. ure popoldne pa so se že pričeli oglašati za našim hrbotom iz smeri Prežganja mitraljezi. Streljali so sicer slepo za nami, ker so tipali, kje smo, mi smo se pa čudili, ker je bilo to streljanje slišati precej daleč, potem pa smo prav v bližini pred nami ali nad nami slišali podoben rafal, le bolj tenak je bil. Najprej smo mislili, da so tudi pred nami Nemci in da dajejo signale, ko pa smo prišli na jaso na vrhu, in so se tisti rafali še vedno oglašali, je nekdo ugotovil, da so to dum-dumke, pri katerih se najprej sliši pok puške pri strelu, nato pa krogla eksplodira še na mestu, kjer zadene v kakšno stvar. Ko smo prvi prišli na vrh hriba, je bila na njem precej velika jasa in takoj smo zasedli položaje, ostali pa so še uro ali dve prihajali za nami na vrh, skrajno izmučeni, saj je trajal pohod od 10. ure dopoldne pa do mraka. Že v mraku se je grupa zopet postrojila po bataljonih, ker smo na hrib hiteli neurejeno,

ne glede na četo, kateri je kdo pripadal, ampak so morali vsi dobri pešci hiteti naprej, da bi tako čimprej zasedli položaje. Ko se je že močno stemnilo, je padel tu in tam kak rafal, toda resnejšega napada Nemci niso tvegali, čeprav smo jih čutili v bližini. Najbrž se še niso čutili dovolj močne. Dano je bilo povelje, da se s tega terena umaknemo. Pred odhodom nam je bilo zabičano, naj pazimo na vezo, naj bomo hitri in naj se za vsako ceno držimo skupaj, ker moramo biti še to noč preko Save. Na drugi strani Save se bomo naslednji dan že najedli in naspali, glavno je, da pridemo čez Savo.

In zopet se je začel pohod, poln naporov, kakor že mnogo podobnih pred tem in za tem. V izredno temni noči smo le počasi napredovali v dolino. Ozke steze, polne debelega kamenja, ki se je valilo pod nogami, so skrajno utrujale ljudi in konje, ki smo jih imeli za nošenje tovora. Kolona se je vsakih nekaj minut ustavila; včasih le za hip, včasih pa tudi za pol ure. Bili smo že nekaj ur na nogah, nismo pa prišli nikamor. To tavanje in postajanje je trajalo do jutra, noč nas je obdala z neprodarno temo in hodili smo kot začarani. Ko se je pričelo daniti, je bila v mali dolinici zbrana vsa grupa, mož pri možu, in šele ko se je zdaniilo, smo ugotovili, da je bilo vse potovanje ponoči zaman. Vodič je zgrešil pot in namesto k Savi, nas je vodil v krogu, tako da nismo bili daleč od naših položajev, ki smo jih prejšnji večer zapustili. Bili smo izmučeni in neprespani, skoraj vsak je dremal oprt na nahrbtnik in čakal nadaljnjih navodil. Stane in Tomaž sta se živo nekaj pogovarjala. Stane je nervozno hodil sem in tja in se oziral v bregove nad seboj. Sonce je ravno posijalo, ko se Stane obrne k nam in nam pravi: »Tovariši, na žalost zaradi teme nismo prišli do Save, ker smo zgrešili pot. Ker v tej dolini ne moremo čakati Nemcev, da nas najdejo in pobijejo kot ovce, bomo krenili nazaj na položaje, ki smo jih sinoči zapustili. Da pa nas Nemci ne prehitijo in zasedejo položaje pred nami, moramo zelo pohiteti.« »Tovariš Tank,« — se obrne k mojemu vodniku, — »vzemi svoj vod in kreni hitro v predhodnico in ko prideš na vrh, moraš držati položaj toliko časa, dokler ne pridejo bataljoni za vami. Če vas napadejo Nemci, za vas umika ni! Si razumel, tovariš Tank?« »Razumel sem,« odgovori naš vodnik in že nam namigne. Skočili smo pokonci in v naslednjem trenutku že krenili nazaj, Nemcem nasproti. Po nekajminutni hoji po gozdu, smo našli dobro gozdno vozno pot, ki je vodila proti vrhu, s katerega smo se prejšnji večer umaknili. Tov. Tank zapove: »Mitraljezec naprej!« Repetiral sem mitraljez, vrgel jermen prek rame in tako pripravljen na strel odhitel na čelo predhodnice. Vedel sem, da se bomo nekje pri vrhu srečali z Nemci, samo kje in kako se bo to zgodilo, tega nisem vedel. Pošasi in previdno smo se vzpenjali v hrib. Po ušesih mi še vedno zvenijo besede komandanta Staneta: »Tovariši, za vas ni umika. Približa se mi tov. Tank, gleda ostro predse in mi pravi: »Kijev, meni se zdi, da danes ne bova ostala živa.« S Tankom sva bila prijatelja in imel me je rad, ker sem bil vedno vesel in dobre volje, to pa mu je bilo všeč. Pogledal sem ga, on pa je ponovil: »Ne bova ostala živa, ne. Dobro pazi in polahko hodi.« Potem je Tank obstal ob koloni in se nekje zadaj vključil vanjo. Oblivale so me potne kaplje, nekaj od strme poti, nekaj pa od strahu. Potihoma sem klel, da moram imeti ravno jaz to prekleto srečo, da sem bil določen v predhodnico. Če jo bo danes kdo skupil, potem sem to prav gotovo jaz. O tem sem razmišljal in seveda budno gledal predvse in za vsako drevo, kdaj se bo izza njega pokazala čelada. Hodili smo tako kakšno uro in prišli že v bližino vrha. Pot je postala bolj položna in napetost je nekoliko popustila, saj je kazalo, da nas Nemci niso prehiteli in zasedli naše položaje. Gozda

je bilo naenkrat konec, toda 300 metrov pred nami se je zopet pričel. Nad nami je bila strmina, na vrhu travniki, mi pa smo morali tik pod vrhom te strmine prekoračiti to čistino in nato še 500 metrov po gozdu, da pridemo na jaso, kjer so bili naloženi tramovi in kjer bi morali počakati ostale. Spustim se po čistini proti sosednjemu gozdu in srce mi burno utripa v pričakovanju, kaj me čaka na oni strani. Če bi padel v zasedo, bi me podprli tovariši, ki so ostali na robu čistine. Približal sem se robu gozda in stopil v gozd, za menoj pa prihajajo ostali tovariši. Polahko gremo naprej. Majski dnevi so iz grmovja na obeh straneh spletli nad našimi glavami streho, tako da je bila pot podobna tunelu in po mahu hodimo kot po tapeti. Skozi ta predor zelenja zagledam pred seboj jaso, na kateri so se naši še sinoči zbrali. Za trenutek obstanem, za menoj obstane patrolja. Povsod je največja tišina. Takrat se nalahno dotakne mojega ramena tov. Tank in mi šepetaje pravi, naj počakam na mestu in ga ščitim, on pa da bo šel pogledat na jaso. Pokimal sem mu in odšel je po poti naprej, proti izhodu zelenega predora. Gledam za njim in budno pazim. Kmalu pa začujem pod potjo, na kateri smo čakali, rahel šum. Takoj za tem šumom zaslišim rahlo pokanje suhljadi in kmalu opazim, kako se v bližnjem grmovju počasi razmikajo veje in spet stikajo skupaj, kot da bi nekdo šel proti meni. Prvi hip sem mislil, da je kakšna žival. Toda kmalu zagledam, da je to premikanje že čisto v moji bližini in naslednji trenutek zagledam naenkrat tri stvari hkrati. Najprej zagledam mesnate rdeče roke, kako odmikajo grmovje, zatem nemški škorenj, kako zakorači proti meni in končno vrhnji del čelade. Stresel sem se, v naslednjem hipu pa sem že nameril mitraljez. Rezek rafal je pretrgal blažen mir tega lepega dne. Tiščal sem na petelina in sukal bruha-jočo cev po grmovju. Tisto nogo v škornju sem naenkrat zagledal visoko v zraku in Nemec je napravil salto, padel na hrbet in čelada je odletela z njegove glave. Nato je nastala popolna tišina. Še vedno sem stal sredi poti in menjal okvir pri mitraljezu. V nekaj skokih je bil vodnik Tank pri meni in me hlastno vprašal, kaj je. »Nemci,« odvrnem, »tukaj prav pod nami.« Umaknemo se kakih 20 metrov nazaj, še vedno stoječ v tunelu, ki je bil na tem mestu pretrgan. Nad nami leži košenica. »Skoči na vrh in poglej, kaj je!« zapove Tank nekemu borcu, »da vidimo situacijo in se po potrebi umaknemo na vrh.« Tovariš se zažene v strmino, a že v naslednjem trenutku se pripelje po brajdi nazaj. »Joj, koliko Nemcev!« je izdaval, »ravno sedaj bodo nad nami.« Tank poveljuje: »Nazaj, brž nazaj preko čistine do onega gozda! Tu med dvema ognjema bi bilo noro ostati.« Tečemo nazaj, čez nekaj minut smo že na čistini in tedaj zagledamo Simona in Rista, kako nad nami zasedata položaje po robu gozda, proti kateremu smo tekli. Bataljoni so bili hitro za nami in odleglo mi je, ko sem zagledal tovariše. Naš položaj je bil takle:

Širok gorski hrbet je bil na vrhu precej raven, na obe strani pa se je v močni strmini spuščal v dolino. Gozd, ki je pokrival hrib, je bil povprek grebena presekan s čistino, široko okrog 250 metrov, ki se je po eni strani spuščala globoko v dolino, na drugi strani pa se je končala kmalu po začetku strmine. Ves greben je bil nekoliko nagnjen in je bil gozd, po katerem smo prišli in najprej prekoračili čistino, nekoliko niže od gozda, kjer smo naleteli na Nemce. Pot, po kateri smo prišli, je vodila po tisti strani, kjer je bila čistina, nekoliko pod robom samega grebena, v zgornjem gozdu je zavila navzgor na ravnico grebena, ki se je tam nekoliko razširil in kjer je bila omenjena jasa — naši bivši položaji. Ko smo se torej v begu vračali nazaj po poti v spodnji gozd, sem zagledal na svoji levi strani na bregu, kako borci došlih bataljonov

zasedajo položaje ob robu gozda po vsej širini grebena. Čistina na vrhu grebena kakih 250 m dolga in 200 m široka, ter skoraj popolnoma ravna. To je bil kraj, na katerem je bila ena najhujših bitk II. grupe odredov. Ko smo pritekli do gozda, je Tank raportiral Janku Sekirniku-Simonu, ta pa nam je ukazal, naj se vrnemo pod rob grebena in z našim vodom zasedemo položaj nad potjo. Vrnili smo se nad pot in ker je tik nad potjo stal mogočen hrast, sem izbral tega za svoj položaj. Vgnezdil sem se za njegovim deblom in s tovariši očistil pred seboj grmovje, ki je zastiralo dober pregled na pot. Strah nas je že povsem minil, saj sta se nahajala nad nami na položajih dva bataljona, v nasprotni gozd pa je bilo naperjenih 14 mitraljezov in še težki švarcloze. Iz najhujšega smo se izvlekli. Naši bataljoni so položaje zasedali hitro in brez hrupa, pa tudi z one strani ni počil niti en strel, ter prav nič ni kazalo, da se tam s prav tako naglico in vestnostjo pripravlja tudi sovražnik. Sonce je medtem le počasi lezlo proti vrhu, in tudi ura se je obotavljala. Vsi smo nestrpno pričakovali, kaj nam prinese naslednji trenutek. Ura je bila 10, gozd pred nami pa popolnoma miren. Ura je bila 11, še vedno popoln mir. Kakor da ni sovražnika, kakor da sploh ni vojne. Človek, ki ne bi vedel, kaj skriva v sebi nasprotni gozd, bi verjetno mislil takole: lahko da je vojna nekje daleč, lahko da ljudje na mah umirajo kot pokošene cvetlice, toda tu ne, tukaj vlada blažen mir. Lep majski dan je in ptice drobijo vse mogoče melodije. Manjka samo razposajenega smeha otrok, in vse bi bilo kot včasih, če ne bi na naši strani ležal mož ob možu, puška ob puški, vmes pa strojnice in zopet puške. Mirni smo in mirno čakamo, čeprav se dobro zavedamo, da je ta mir le zatišje pred viharjem, ki lahko vsak trenutek izbruhne. Bližino sovražnika čutimo, čutimo tudi, da se pripravlja na napad, samo vidimo ga ne in to še bolj utruja. Zrak je nabit z napetostjo. Kdaj bo počilo? Ko bi vendar že padel strel, da bi se živci oddahnili, da bi ta napetost popustila. Tovariši okoli mene dremljejo. Budim svoje pomočnike z besedami: »Fantje, nikar spati, raje pazite. Če bo počilo, boste čisto zmešani od spanja.« Ura se je bližala dvanajsti, ko se je po vsej črti začutil rahel nemir, se hitro stopnjeval, dokler niso padle šepetajoče besede: »Nemci!« To pritajeno šepetanje je prihajalo od vrha do nas, nato pa utihnilo in zopet je nastal popoln mir. Postanemo čuječi. Opazujem nasprotni gozd in iščem z budnimi očmi kak znak sovražnikovega premikanja. Vendar je ob moji poti vse v redu. Tedaj pa nad menoj zagrmí, zaropota in zapoka, da se strese gozd do korenin. Drdranje strojnic se zlije v en sam vihar, a mi ničesar ne vidimo. Vse se dogaja v naši neposredni bližini, tik nad nami, mi pa ležimo za robom in ničesar ne vidimo. Tedaj se na vrhu pred menoj oglasi posebne vrste streljanje. Tenki, vsiljivo ostri rafali pojejo hitro in divje. Nekdo od naših zakriči: »Pazite dobro, vi, spodaj! Nemec že leži blizu roba v zaklonu in bo najbrž skočil čez rob, pazite dobro!« Usmeril sem mitraljez proti robu in čakal. Še nekajkrat se oglasi tisti tenki glas, potem pa utihne. V tem prihiti do nas Franc Mazovec-Risto in pravi: »Prav nad vami leži ubit Nemec z brzostrelko. Ti (pokaže na mojega pomočnika) boš sedaj skočil in odnesel brzostrelko, medtem ko bomo mi dali plotunski ogenj.« Mojemu pomočniku stvar ni všeč. Brani se iti. Risto pa: »Tišina, če ne, te ubijem! Takoj po brzostrelko!« Pomočnik me preplašeno gleda, toda ne morem mu pomagati. Res ni prijetno, pognati se po orožje na čistino. Tedaj na naši strani zahrumi in gosti strelí tolčejo po nemškem položaju. »Zdaj skoči,« mu rečem, obenem pa sem vesel, da meni ni treba. Pomočnik izgine za robom in minil je samo trenutek, kar se od tam zasliši divje vpitje, takoj nato pa vidim svojega pomočnika, kako se

požene preko roba in kričeč na vse grlo, divje maha po zraku z nemško brzostrelko. »Si ranjen?« zavpijem, kajti Nemci z ognjem divje vračajo. On še kar naprej vpije, tako da ga še enkrat vprašam, če je ranjen. Odkima in ko ga vprašam, zakaj potem tako grozno kriči, mi odvrne: »Saj vidiš, da sem dobil brzostrelko!« Menda so mu od samega veselja popustili živci. Seveda vsi niso imeli take sreče, kajti nekaj tovarišev, ki so tudi planili po orožje in že grabili za nemške strojnice, je pustilo na travniku svoja življenja. Moj pomočnik je padel poleg mene na tla in med sunkovitim dihanjem pričel pripovedovati, da leži pred našimi položaji vse polno mrtvih Nemcev. Iztegnil sem roko in mu vzel iz rok brzostrelko, ki jo je pravkar prinesel. Bila je starejšega modela, z lesenim kopitom. Na kopitu se je še držala kri in luknjice v hladilniku so bile polne zemlje. Prvič sem imel sedaj v rokah orožje, ki ga še nisem doslej videl, pač pa slišal o njem pripovedovati. Tovariši, ki so bili v naši bližini, so se tudi pričeli plaziti proti naši trojki, kajti vsak bi rad videl brzostrelko in jo vsaj otipal. Vse to se je pravzaprav odigralo z veliko naglico, prvo — napad Nemcev, naš ogenj po njih in naš izpad po orožje, nakar je nastalo popolno zatišje. V patroljo je prišlo 31 ali 35 Nemcev in vsi so popadali. Pri sovražniku je nastala trenutna zmeda, ni pa trajala dolgo. Naenkrat začujemo močan, hripav: »Vorwärts«. Morda je nasprotnika preplašila slika pokošanih vojakov pred našimi položaji, pa se sedaj obotavljajo, saj je med nami in njimi precejšnja čistina, na koncu le-te pa jih čaka vrsta strojnic in naših borcev. Hripav, podivjan glas jih z novim »vorwärts« pošilja pred naše strojnice, toda Nemci se še vedno obotavljajo. Sicer so Nemci poznani kot drzni vojaki, toda tudi njih mora biti strah, saj so ljudje kot mi, z istimi občutki po samoohranitvi. Toda divji »vorwärts« je vedno bolj neizprosen in začasno tišino zopet prekine sovražnikovo streljanje, ki je tako gosto, da ne ločiš strela od strela. Nemci krenejo v drugi napad in med streljanjem se zasliši divje vpitje, kajti hočejo nas s tem prestrašiti. Prišli so v neposredno bližino naših cevi, takrat pa zagrmijo na vsej bojni črti. Gozd zabučijo od močnega streljanja in po sovražniku se vsuje toča koncentriranega ognja vsega našega orožja. Glas naših strojnic prevpije glas nemških strojnic in ko je ropotanje na višku, se Nemci prično umikati. Niso mogli prodreti do naših položajev. Med napadom so svoje padle uporabljali za kritje in izza njihovih trupel streljali po naših položajih. Takih zaklonov nastaja vedno več, tako da jih umikajoči se nemški vojaki ne utegnejo sproti pobirati. Sredi najhujšega streljanja pa nastane pri Nemcih nenadoma popolna tišina, kajti komisar Tomaž prične, za njim pa vsi borci, peti pesem: Vintovačka bej. Zaorila je pesem, polna zanosa in peli smo vsi, kot da bi hoteli pokazati Nemcem, da se jih prav nič ne bojimo. In prosluli nemški jurišači so osupnili, tega niso pričakovali. Nastala je tišina in med tem odmorom je naša pesem zadonela še močneje, poletela preko njih v sosednje gozdove in se z odmevom vračala še bolj mogočna. Po prvi osuplosti so Nemci še močneje vžgali. Boj ni prenehal. Znova in znova so Nemci z juriši naskakovali naše položaje in vedno znova smo jih odbili. Napad je sledil napadu, toda izkušeno oko komandanta kmalu opazi, da so Nemci pozno popoldan postali utrujeni in že poveljuje: »Protijuriš na Nemce!«

Nemci so doslej napadali po vrhu grebena in čistine ne glede na žrtve. Toda ko smo naskočili mi, smo ravnali bolj pametno. K nam za rob je prihitela četa pod poveljstvom Franca Bobnarja-Gedža in Gedžo mi pravi: »Sedaj bodo naši zopet vžgali, da pritegnejo nase pozornost Nemcev, medtem bomo pa mi za robom prišli neopazeno do njihovih položajev in jih vrgli nazaj v gozd. Pripravi

se tudi ti z mitraljezom.« Dvignil sem se in pripravljen čakal. Takrat odprejo naši močan ogenj in mi stečemo na vso moč iz našega gozda preko čistine pod robom grebena proti gozdu, v katerem se nahaja sovražnik. Nihče nas ne opazi. Šele ko pridemo že v nasprotni gozd in udarimo Nemcem v bok, se zavejo, da smo že na njihovih položajih. S svojo trojko sem prišel z leve že skoraj na desno stran gozda. Nemški odpor ni hud, le posamezniki še streljajo izza skladvonice tramov. Na razdaljo kakih 20 metrov pomerim z mitraljezom in stisnem petelina, toda mitraljez molči. Hitro ponovno repetiram, stisnem še enkrat, pa zopet nič. Izvlečem okvir in naboj stoji med cevjo in zatvaračem postrani. Tiščim se ob deblu in obupano gledam zdaj mitraljez, zdaj Nemce. Taka priložnost, pa taka smola! Poskusim še enkrat zopet nič. Kje neki je napaka? Hitro odprem mitraljez in pričnem iskati. Če bi Nemci vedeli, kako blizu sem in da imam mitraljez razdrt, najbrž ne bi mirovali. Tako pa sem opozoril tovariše na previdnost, sam pa mrzlično iščem napako. Na srečo jo kmalu najdem. Ko sem se namreč vrgel po tleh, se je deformiral okvir za strelivo, ki sem ga imel v torbici in zato mitraljez ni delal. Izmenjal sem torej okvir in pričel s strojnico tolči med tramovje po Nemcih. Strojnica je odlično delovala. Boj se je razplamtel. Prek travnika so z naših položajev pritekli tovariši s težko strojnico. Med njihovim tekom poostrim strojnični ogenj, da bi jim olajšal približevanje. Ko so prišli na primeren položaj, je zaropotala tudi težka strojnica. Z Nemci smo si čisto blizu. Desno od mene opazim tovariša, ki se premetava, dvigne s krvjo oblitno glavo, pa se kmalu umiri. Tudi na levi strani imamo laže ranjene. Gledam po gozdu in iščem Nemce. Tisti za trami mirujejo. Takrat pa začujem iz gozda v smeri tramov čudne glasove: duk, druk, druk, druk, enakomerno zaganjanje nečesa, kar še ne vidimo, vendar prihaja vse bliže. Napeto strmim proti grmovju, ki pa se že lomi in prikaže se siva kupola z belim križem, iz katere štrli dolga cev. Tista stvar pa se ne ustavi, ampak se prevali izza grmovja in nameri ravno proti naši trojki. V tem se začne pa tudi kupola obračati in dolga cev se začne premikati v naši smeri. Takrat pa nekdo zavpije: »Fantje, bežite, tank gre!« Skočil sem pokonci in se zapodil proti gozdu, kjer so bili naši. Nič nisem gledal na to, da bežim po čistini, samo da bi bil čimprej v našem gozdu. Ob meni tečeta oba pomočnika, toda eden se kar spočetka zavrti in se sesede. Vse beži nazaj in cela skupina, ki se je prej prebila do nemških položajev, se sedaj v begu vrača po čistini, po kateri so prej jurišali na nas Nemci. Nemci to izrabijo in divje streljajo za nami. Okoli mene se bliska in poka, jaz pa v begu preskakujem trupla Nemcev, ki so na gosto posejana po čistini ležala v vsakovrstnih položajih. Ta leži na licu, drugi na hrbtu, nekdo ima roke in noge od sebe, kot da bi se sončil, drugi je skrčen v dve gubi, nekateri s krvjo zalitimi in spačenimi obrazi. Ves travnik je posut s trupli v zelenih uniformah, katerih barva se je spajala z barvo prve spomladanske trave. Na tej zeleni podlagi pa se odražajo velike lise krvi, ki na toplem popoldanskem soncu izpareva in pomešana z ostrim duhom smodnika povzroča zoprni duh, ki pritiska na pljuča in moreče na živce. Beg preko travnika smrti ni dolgo trajal, toda grozljiva slika množice skrotovičenih trupel me je v spanju preganjala še mesece in mesece kasneje. Pridrvel sem do naših položajev in se vrgel za prvo drevo, ki sem ga dosegel, za menoj se je vrgel moj pomočnik, pritekla je trojka s težkim mitraljezom in kljub strašnemu ognju za nami pri umiku ni bilo večji žrtev. Ko smo zopet postavili orožje nared, zadržra na sovražni strani motor oklopnjaka, ki počasi prileze na rob gozda, za njim pa se zbirajo Nemci, da bi pod njegovim okriljem

prodrli na naše položaje. Toda težki strojniški vod se znajde. Probojno municijo v mitraljeze! Vsi mitraljezci menjajo municijo, ob težkem mitraljezu pa menjavajo tovariši z vso naglico probojno municijo v platnene trakove. Oklopnjak močnejše zahrumi in že se prične pomikati po čistini, za njim pa hite sklonjene vrste Nemcev. Takrat pa zapoje na naši strani na desetine mitraljezov in tolče po oklopnjaku s probojno municijo, na čelu vseh pa težki mitraljez, počasi toda brez zastoja, kot bi šival težak šivalni stroj. Stotine krogel vrta v oklopnjak, ki hrumi grozeče proti nam. Toda ni še daleč iz gozda, ko nenadoma zakašlja in se ustavi. Ni se več premaknil z mesta, dokler ga našim očem ni zakrila noč. Toda Nemci še ne mislijo odnehati. Dobili so pomoč tudi v orožju. Nenadoma zaslišimo pri njih zamolkel pok, v kratkih presledkih pa še tri in že priletijo štiri mine druga za drugo na naše položaje. Komaj te eksplodirajo, že so na poti nove. Nato sledi zatišje in že drvijo novi Nemci preko travnika v naskok. Sedaj jih pričakam tudi jaz. Pustimo jih zopet v našo bližino, potem pa kot prvič bruhne na vsej črti iz našega orožja uničujoč ogenj. Na čelu je seveda težki mitraljez. Vse kaže, da gre težki mitraljez Nemcem najbolj na živce. Zopet zasujejo naše položaje z minami in vztrajno iščejo položaj težkega mitraljeza. Mine padajo v bližino voda in pri tem je ubit podporočnik, doma iz Ponikev. Mina zasuje pomočnika mitraljezca s prstjo, toda ko Nemci ponovno jurišajo, prepričani, da so razbili našo obrambo, zapoje težki mitraljez znova svojo grozečo pesem. To traja že precej časa, saj se je napad pričel okrog 12 ure, sedaj se sonce že bliža zatonu, Nemci pa še vedno divje napadajo. Za nami naenkrat govorica. Ozremo se. Bataljoni nas zamenjujejo. Na položaj, kjer sem bil jaz, pride ravno moj, to je Šiškov bataljon. Odstopim tovarišu svoje strojnično gnezdo rekoč: »Fantje, sedaj pa še vi nekoliko, mi smo se od jutra pa do sedaj že nastreljali.« Umaknemo se nazaj in prepustimo tovarišem naše položaje. Na severni strani divja požar, tam borci gasijo ogenj, ki ga je verjetno povzročila eksplozija mine. Borce duši dim, toda vztrajajo na položajih. Eni gasijo, drugi pa branijo položaje. Pred nami že zopet grmijo mine, nato nastane kratka tišina, potem pa se zasliši nemški »juriš«, ki mu odgovori počasen glas našega »švarzloze«. Še so živi, si oddahnejo tovariši, kajti vsi smo v skrbeh za naš težki mitraljez, ki je steber naše obrambe. Zveza med nami deluje brezhibno in ves hrib je zaprt z obročem, ki ga Nemci niso še nikjer prebili. Po nekem jarku za nami se bliža kolona 40 Nemcev, ki jo vodi nemški major, ki bodri svoje vojake z neprestanimi klici: »Noch zwei Stunden, und alle Banditen sind kaput.« Naši borci so skriti v nizkih smrekicah. Ko pride kolona do njih, se razpočijo med kolono težke kragujevačke bombe in strašno mesarijo med Nemci. Naduti nemški major se valja v krvi. Ob njem leži aktovka. Hrabri Viktor Jamnik se požene na cesto, pograbi aktovko in že je spet v gozdu. V aktovki so neki papirji, ki jih nesemo Tomažu in Stanetu. Rezultat je bil odličen, kajti v roke so nam prišli važni dokumenti: načrt napada, podatki o zasedah, s katerimi so nam zaprli mejo in podatki o zasedah, s katerimi so zaprli prehod čez Savo. Vsi ti podatki so zarisani v specialkah in iz podatkov se je videlo, da so nas hoteli pri Savi popolnoma razbiti in poloviti. Naš štab uvidi, da smo izdani in da je edini izhod začasen umik prek meje nazaj na italijansko stran. Zato tudi prideta komandant in komisar na položaje in nas vzpodbujata: »Tovariši, držite se do večera, kajti zvečer se vrnemo na italijansko stran.« Vsi borci smo bili nad to novico navdušeni, kajti treba je nazaj za vsako ceno, ker tu ne bi mogli zdržati. Novica je hitro krožila med nami in vsi smo si želeli povratka preko meje.

Boj na starih položajih se še nadaljuje, toda do teme ni več daleč. Ko Nemci uvidijo, da je borba za njih izgubljena, obrnejo vso pozornost na to, da ne bi mi prišli do orožja padlih Nemcev, ki jih veliko leži med nami in Nemci. Da bi to preprečili, so zakurili skladovnico dry, tako da je zažarelo in postalo svetlo kot podnevi. Travnik je bil pred nami popolnoma razsvetljen, v gozd do nas pa svetloba ni prišla. Na položajih je ostalo le nekaj strojniških trojk, ostali pa smo se globlje v gozdu zbirali v kolono. S seboj nosimo kakih 14 ranjencev, medtem ko je na bojišču ostalo 7 do 8 tovarišev. Nemcev pa je padlo veliko število. Videl sem kasneje še več bitk, n. pr. ono v Jelenovem žlebu, toda tako krvave nikoli več.

Bataljoni so bili nared in krenili smo. V največji tišini zapuščamo naše položaje in sovražnika, ki v svitu ognja čuva nad svojimi padlimi vojaki. Krenemo v dolino in pohod gre vse laže, kakor prvič, tudi hodimo hitreje, kajti vsak borec se zaveda, da je potrebno dati vse od sebe, da se izvijemo iz nemškega obroča. Najprej krenemo proti severu v smeri proti Savi. Ko začutimo njeno bližino in bližino železnice, krenemo proti zahodu (Ljubljani), kasneje pa se obrnemo spet proti jugu. S tem manevrom smo obšli nemške položaje in zasede, s katerimi so nam hoteli onemogočiti prehod prek meje. Orientiramo se po zaplenjeni nemški specialki.

Umik je skrajno naporen. Že tretji dan smo brez hrane, stalno na maršu in da bi pregnali slabost od lakote, pijemo vodo. Toda čim bolj pijem, tem bolj me mučita žeja in slabost. Proti jutru pride vrsta name, da nosim ranjenca. Nosil nimamo. Ranjenec zajaha borca, ki ga mora nositi določen del poti. Kmalu potem, ko sem oddal mitraljez in prevzel ranjenca, krenemo s poti naravnost v breg. Že samemu bi tako zmučenemu bila strmina naporna, tako pa lezem po vseh štirih z ranjencem na hrbtu in omagujem. Toda tovariši za menoj me priganjajo, naj ne pretrgam zveze s kolono. Vem, da je prva dolžnost v boju, da se reši ranjenca, toda tokrat sem tako na kraju svojih moči, da na tihem preklinjam ranjenca, sebe, Nemce, vojno in sploh vse od kraja. Skoraj podzavestno sem prišel na vrh hriba in omagal, tam pa so me že zamenjali. Prijel sem spet za mitraljez in se od slabosti opotekal. Zdanilo se je in prišlo je povelje za počitek. Samo sedel sem in že sem spal. Toda čim sem zatisnil oči, že zaslišim drdranje mitraljezov. Zdrznem se, odprem oči, toda nič ni, bile so le sanje. Zopet zaprem oči in spet se to ponovi. Tudi drugi tovariši so doživljali isto. Po kratkem počitku krenemo dalje. Nekako ob 7. uri zjutraj pridemo v bližino Besnice. Nedaleč pod nami je cesta. Hitro se postrojimo in uredimo po bataljonih. Naš vod je šele tukaj spet našel svoj bataljon. Bližamo se samotni kmetiji. Nenadoma planeta iz nje dva Nemca in se poženeta v dolino. Mirno nadaljujemo pot v dolino. Medtem dobimo posebno nalogo. Šiškov, to je naš bataljon mora postaviti zasedo na cesti levo in desno od mesta prehoda prek ceste, Ristov bataljon bo jurišal na mejo in pregnal nemške zasede, ostali trije bataljoni pa bodo medtem prečkali cesto in prekoračili mejo. Spustimo se proti cesti in pri neki kmetiji zasedemo položaj. Medtem ko Ristov bataljon prodira proti meji, se naš bataljon vgnezditi pri hiši, za kozolcem, nad hišo itd., tako da smo imeli pod kontrolo vso cesto levo in desno. Jaz sem bil s strojnico na levi strani hiše v smeri Ljubljane. Bil sem kakih 10 m nad cesto in imel lep pregled nad njo. Kakih 500 m pod menoj je bila velika neometana hiša, nad katero je plapolala velika hitlerjanska zastava, okrog hiše pa je stalo nekaj avtomobilov in majhen avtobus. To mora biti najbrž obmejna karavla s po-

sadko, sem ugibal, čudilo pa me je, da ni bilo nikjer opaziti nobenega Nemca in je bila hiša kot izumrla.

Medtem so se prek ceste že pričele pomikati naše čete, ter hitele proti meji. Čez kake pol ure privozi nenadoma izza ovinka motor s prikolico, ki ga upravlja orjaški Nемеc. Prišel je skoraj že do naše kmetije, ko zaropotajo naši mitraljezi in Nемеc zavozí s ceste proti kozolcu, tam pa obleži prerešetan od krogel. Seveda je ta dogodek za krajši čas zaustavil prehod naših prek ceste. Ko je kolona zopet krenila čez cesto, pripelje čez kakšnih 20 minut izza ovinka nenadoma odprt osebni avto, v katerem sedijo nemški oficirji. Zopet zaropotajo mitraljezi in avto se z ubitimi oficirji ustavi pred hišo. Takoj nato pripelje zopet avto in kot prvi tudi ta ne uide usodi. Od nemških oficirjev se le enemu posreči, da skoči iz avtomobila in se požene v hišo, kjer se zabarikadira. Ko se skuša nek borec splaziti skozi okno do njega, ga oficir ubije s pištolo. Potem skoči v vežo drug borec, temu pa reši življenje ura, ker je krogla iz Nemčeve pištole zadela ravno njo. Bili smo malo neodločni in tako je ta Nемеc ostal živ, seveda skrit nekje v hiši. Za obema avtomobiloma se pripelje na zapravljivčku nek belolas Nемеc, vozeč hrano za neko enoto. Pustimo ga do razbitih avtomobilov, nato pa naši vžgo po krasnih konjih, ki se takoj zgrudijo na tla. Nемеc skoči z zapravljivčka in se požene v beg in to po cesti naravnost proti mojemu položaju. Naši so sicer streljali za njim, toda imel je srečo, da ga niso zadeli. Ko je bil že skoraj pod menoj, zavpije nekdo od hiše: »Kijev, streljaj!« Jaz pa nazaj: »Brez skrbi.« Nемеc, ki je že upal, da jo je odnesel, je naenkrat zaslišal nad seboj moj glas in v grozi se obrne in pogleda proti meni. Videl sem njegove prestrašene oči in razmršene bele lase. Začutil je, da je izgubljen, pa je skočil s ceste in pričel bežati po travniku. S kratkim rafalom ga podrem, potem pa z nekim zadoščenjem zakočim mitraljez. Toda ni še minilo nekaj minut, kar izza ovinka pridivja še en motor s prikolico, v katerem so bili trije Nemci. Privozi prav do razbitih avtomobilov, konjev in voza, ko naši udarijo po njem. Toda šofer je bil mojster v svojem poklicu. Zavozil je kot kača med avtomobili levo, desno in spet levo. Šiška je na nekaj metrov razdalje udaril po motorju z brzostrelko, toda že je bil Nемеc prek ovir. Zahrumel in zatulil je motor, Nемеc pa je ležeč na stroju švignil proti meni. Malo prej, preden je švignil pod menoj, pritisnem na petelina, toda mitraljez ne da glasu od sebe in medtem, ko švigne motor pod menoj mimo, bliskovito pogledam po mitraljezu in opazim, da je zakočen. V hipu ga odkočim, pomerim in spet pritisnem na petelina. V tem pa je bil motor že kakih 100 m daleč. Lovim ga z rafalom, vendar brez uspeha, saj Nемеc vozi kot satan. To je bila divja dirka. Nемеc nima časa ogledovati teren pred seboj in tako po 200 metrih divje zavozí v oster ovinék. Mojim rafalom je sicer ušel, zato pa ni ušel ovinku. Pridivjal je vanj s tako brzino, da ga je vrglo. Videl sem nenavaden prizor. Od velike brzine se je motor v jarku postavil na glavo, nato pa sta se motor zase in prikolica zase pričela valiti po bregu. En Nемеc je obležal kraj motorja, ostala dva pa sta jo ucvrla proti hiši s hitlerjansko zastavo. Streljal sem za njima, dokler nista dosegla hiše in izginila v njej. Kmalu za tem pa smo opazili, kako Nemci skačejo iz karavle v avtomobile in se divje pode po dolini naprej. Verjetno so vsi zapustili hišo in se umaknili.

Naši medtem še vedno prečkajo cesto. Normalno bi morali biti preko v največ pol ure in to z vsemi pripravami, toda naši borci so ure in ure prehajali dolino. Vedno znova so se pojavljali novi zapozneli borci, na nogah že četrtri dan, lačni in na smrt utrujeni. Šele popoldne smo umaknili zasedo in krenili

za ostalimi. Okrog nas je spet utihnilo in tišina je postajala vedno bolj sumljiva. Saj smo bili pred tem nekaj ur na besniški cesti, pri tem razbili 2 osebna avtomobila, 2 motorja, par konj in voz in pobili nekaj Nemcev, na vse to pa Nemci niso reagirali, kar je bilo nujno pričakovati. Ko sem dohitel kolono, sem prišel do tovariša, ki je nosil z voza zaplenjeno marmelado in ga prosil, naj mi da malo marmelade. Čim pa sem jo dal v usta, sem začutil strašne bolečine, kajti koža na nebu mi je odstopila, tako da skoraj ves teden nisem mogel pojesti ničesar gostega. To je prišlo najbrž od tega, ker sem nekaj dni pil samo vodo.

Tudi ostali tovariši so bili na smrt utrujeni in oslabei. Zato nismo prišli nikamor naprej. Pozno popoldne smo zavili v ozko dolino, po kateri je tekel potok. Dano je bilo povelje, da moramo po potoku naprej, in tako je cela kolona omahovala in se opotekala po tem potoku. Kmalu se zasliši povelje, da moramo pohiteti, ker so za nami Nemci. To nas zdrami in malo hitreje krenemo naprej. Temu povelju sledi kmalu novo, da moramo trkoma naprej, ker so Nemci tik za nami. Dali smo vse od sebe, tekli smo s poslednjimi močmi po ozki dolini, dokler se ni razširila v odprto dolino in takrat smo izvedeli, da smo že na italijanski strani okupirane Slovenije. Toda Nemcem nismo zaupali, zato smo prve metre za mejo še kar hitro koračili. Znočilo se je, to je bila že četrta noč. Morali bi za vsako ceno priti še v isti noči do Police, toda ljudje so odpovedali. Ne duh, odpovedalo je telo. Ako bi sovražnik vedel, v kakšnem stanju smo bili tisto noč, z nami ne bi imel dosti opravka. Nekaj sto borcev je bilo raztresenih vse od Javorja do Police in malo je bilo takih, ki so tisto noč dosegli taborišče. Vsi ostali so spali v skupinah ali posamič ob cesti, brez straže in zavarovanja. Ob prvem svitu smo se pričeli med seboj buditi in nato krenili proti Polici. Tistih zadnjih kilometrov sem mislil, da ne bom nikdar prehodil. Noge sem imel vse otekle, iz podplatov in prstov je silila kri in vsaka stopnja je povzročala silne bolečine. 23. maja zjutraj smo dospeli v taborišče, kjer nas je tov. Polh že čakal s toplo kavo. Ta kava je bila od 19. maja zvečer prva hrana, ki smo jo zaužili. Tov. Polh je trdil, da sedaj ne smemo jesti mastnejše hrane, ker bi nam popokali želodci. Še ves dan so prihajali izmučeni borci v taborišče in šele proti večeru smo bili v glavnem zopet zbrani po bataljonih. Tov. Polh je še nekajkrat skuhal kavo in nas s tem zdravil. Sicer pa nikomur ni bilo toliko do hrane, vsakemu je bilo prvo to, da se naspi in odpočije. Zvečer smo postavili šotore, nanosili vanje listja in se po tako napornih dneh prvič dodobra naspali in odpočili. V naslednjih dneh smo zamujeno hitro nadoknadili. Hrane smo imeli dovolj, saj so nam jo ljudje sami vozili na kup, ko so izvedeli, kako smo naklestili Nemce. Sicer je pa v nekaj dneh o tem govorila vsa Dolenjska. Prav ob našem povratku so iz Ljubljane prišli tovariši iz vodstva OF in glavnega poveljstva. Pred njimi smo razložili zaplenjeno orožje: prvih 7 zaplenjenih brzostrelk, nekaj težkih 08 pištol in nekaj strojnic. Na te tovariše je to napravilo močan vtis. Vsa II. grupa odredov je bila postrojena v kvadratu ponosno in strumno in vse trpljenje je bilo pozabljeno. Tovariši iz Ljubljane so nam izrekli priznanje, v našem imenu pa je govoril Tomaž, ki je gostom opisal naše težke boje. Še istega dne je prišlo k nam precej novih borcev, saj so iz Polja pri Ljubljani v zadnjih dneh kar trumoma odhajali fantje v partizane. Tu sem prvikrat zagledal partizanke, kar je bila za nas vsekakor novost.